Milí studenti a studentky,

přečtěte si výklad látky, do sešitu si zapište pouze text zvýrazněný červeně. Pokud máte možnost, pošlete mi fotku vašich poznámek v sešitě (do 24.4.2020). V případě jakýchkoli dotazů k tématu mě kontaktujte.

S pozdravem J. Bartošová

Obohacování slovní zásoby

Způsoby obohacování:

1) Změna významu slov
2) Tvoření nových slov
    a) odvozování
    b) skládání
    c) zkracování
3) Spojování slov v sousloví
4) Přejímání slov z jiných jazyků

1. **Změna slovního významu**

- většina slov má více významů

- zužování významu – slovo mělo původně širší význam

dobytek – původně něco dobytého (kořist)
- nyní – zvířata

pivo – původně jakýkoliv nápoj (pitivo)
- nyní jeden konkrétní

- rozšiřování významu – slovo mělo původně užší význam

limonáda – původně jen citronová voda (z AJ–lemon)
- dnes jakákoliv ovocná šťáva

zápas – původně boj (chytání za pas)
- dnes jakýkoliv boj

- přenesení pojmenování

METAFORA – přenesení názvu na základě podobnosti vzhledu nebo funkce

kočičky – domácí zvířata

- květy jívy (hebké jako kočičí srst)

METONYMIE - přenesení názvu na základě věcné souvislosti

psaní – činnost

- dopis

2. Tvoření nových slov

a) ODVOZOVÁNÍ

- na základě existujících slov tvoříme nová slova pomocí předpon, přípon a koncovek

základové slovo =slovo, od kterého je nové slovo odvozeno

smrk → smrkový led → ledový → ledovec

kořen = nejmenší část slova společná všem slovům příbuzným

tisk – potisk, přetiskni, tiskne,….

kmen = část slova, která zbyde po oddělení koncovky (učitelka – učitelk)

Prostředky odvozování:

- **předpona** = část slova před kořenem
  - využívá se ke změně slovesného vidu
    (psát – napsat, číst – přečíst)

- **koncovka** = mění se při skloňování nebo časování

- **přípona** = část slova za kořenem
  - dochází ke střídání hlásek
    (hrad – hrádek, ráno – ranní)

a) názvy pracovníků – tavič, doručovatel, průvodčí, stavbař
b) přechýlené názvy – kadeřnice, ministryně, mistrová, frézařka
c) nástroje – chladič, dopravník, sbíječka, svěrák)
d) názvy vlastností – neprodyšnost, hustota
e) ženská příjmení – přípona –ová (Nováková), -ská (Kučeská), -á (Veselá)

b) **SKLÁDÁNÍ**

- spojování dvou i více slovních základů

- **pravá** složenina – první část složeniny se ke druhé připojuje spojovací souhláskou –o (ropovod), -e (koželuh), -i (desetiboj)
- **nepravá** složenina – dají se rozložit na slovní spojení beze změny složek (obranyschopný, sebekritika)
- **hybridní** složeniny – jedna část je cizího původu, druhá českého

(fotobuňka, elektroléčba, autodoprava)

c) ZKRACOVÁNÍ

- při víceslovném pojmenování je potřeba název zkrátit

- ZKRATKA – z počátečních písmen slov (ČVUT, ČR, OSN, OA a SOŠ)
  - obvykle se vyslovují po písmenech
- ZKRATKOVÉ SLOVO – vytvořeno z počátečních hlásek nebo slabik
  (Sazka, Čedok, Lostr)
  - vyslovuje se jako slovo, skloňuje se
- ZKRATKY FREKVENTOVANÝCH SLOV

- např., tj, atd, a.s.
- symboly veličin – m, g, NaCl
- tituly – MUDr,. Ing., Mgr.

3. Spojování slov v sousloví

- tvoření víceslovných pojmenování mající jeden význam
- nelze od nich odvozovat další slova
- např. osobní vlak, základní škola, skok vysoký, dávat pozor,…
- někdy se k sousloví tvoří slova synonymní jednoslovná (nemusí být spisovná)

4. Přejímání slov z cizích jazyků

- během vývoje českého jazyka došlo k přejímání z různých cizích jazyků
- některá zdomácněla (škola, víno, jablko)

Přejatá slova z:

- latiny, řečtiny – kosmonautika, dentista
- italštiny – tenor, violoncello
- francouzštiny – bujón, volán, róba
- angličtiny – svetr, tenis, hard rock, software
- ruštiny – prověrka, nářečí, řešit
- polštiny – obřad, úvaha, mluvnice